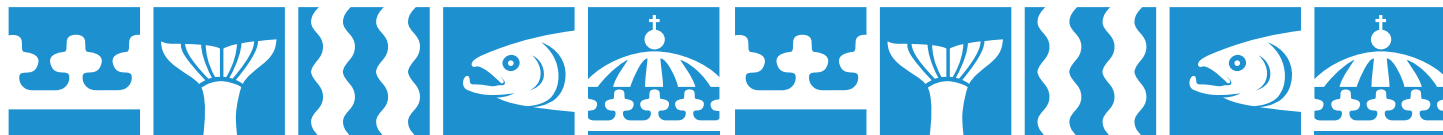


Inventering av ortolansparv i Örnsköldsviks kommun 2016



Omslagsbild: Ortolansparv, hane
Fotograf: Jan Lindström

Länsstyrelsen Västernorrlands publikationsserie
Rapport nr 2017:10
ISSN 1403-624X
Tryck: Länsstyrelsen Västernorrland
Tryckår: 2017
Författare: Jan Lindström

Alla bilder i rapporten är tagna av författaren.
Kartan är ett utsnitt från Artportalens karttjänst. Artportalen ägs av Sveriges Lantbruksuniversitet.

Denna rapport går att få i alternativt format.

2017-08-10

Dnr 511-5645-17

Förord

Den inventering av ortolansparv som gjordes 2016 och som utgör grunden till denna rapport är den första som Länsstyrelsen Västernorrland låtit utföra för arten och även den första som utförts med systematik i Ångermanland. Andra aktörer har tidigare utfört liknande inventeringar i Medelpad och även om inte hela landskapet finns med i urvalet så bidrar denna stickprovsinventering till en bättre och mer sammantagen bild om läget för denna hotade fågel i Västernorrland.

Rapporten publiceras inom ramen för arbetet med åtgärdsprogram för hotade arter (ÅGP). Inventering har utförts av Jan Lindström som även författat efterföljande rapport. Koordinatorerna Per Sander och Annika Carlsson har bistått författaren med objektsurval, kartor och annat underlag till rapportskrivandet.

Åtgärdsprogram för hotade arter och biotoper och deras genomförande är ett av flera verktyg för att nå det av riksdagen beslutade miljökvalitetsmålet, Ett rikt växt- och djurliv men även för att uppnå de övriga sex ekosystemrelaterade miljömålen.

Åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper bidrar också till att uppnå det internationella målet om att senast 2020 ha förbättrat hotade arters bevarandestatus liksom den europeiska strategin för att uppnå detsamma. Det internationella målet är ett av sammanlagt 20 delmål som antagits inom Konventionen för biologisk mångfald för att uppnå visionen Living in harmony with nature.

Irene Hedlund
Enhetschef

Per Sander
Enheten för miljöanalys och
viltförvaltning

Innehållsförteckning

1.	Bakgrund.....	7
2.	Syfte.....	8
3.	Material och metoder.....	8
3.1.	Urval av hyggesytor.....	8
3.2.	Inventeringsmetod.....	8
4.	Resultat.....	9
5.	Diskussion.....	10
6.	Referenser.....	13
	 Bilaga: Inventerade hyggen.....	 15

Sammanfattning

Under våren 2016 utfördes en inventering av ortolansparv på hyggen i Örnsköldsviks kommun. Ur 3 918 hyggesanmälningar åren 2009-2013 med areal större än 5 hektar valdes slumpmässigt 111 hyggen ut för inventering.

Under 10 dagar inventerades totalt 62 hyggen och på fyra av dessa påträffades ortolansparvar vilket motsvarade 6,5 procent av hyggerna.

1. Bakgrund

Ortolansparven (*Emberiza Hortulana*) är en fågelart som har haft en kraftig tillbakagång i Sverige. Inventeringar visar att populationen har minskat med cirka 80 procent sedan 1975. Ortolansparven är idag rödlistad som sårbar (VU) och när denna rapport skrevs 2017 hade nyligen ett åtgärdsprogram (ÅGP) beslutats för ortolansparven.

Arten var tidigare spridd i hela landet och var då i huvudsak knuten till jordbruksmark. Numera återfinns dock majoriteten av Sveriges ortolansparvar i Norrland där de till största delen häckar på hyggen. Anledningen till det förändrade habitatsvalet tros vara ett förändrat odlingslandskap där den odlade arealen har minskat samtidigt som odlingssättet har ändrats på ett sätt som missgynnar ortolansparven. Under samma tid har det förändrade skogsbruket med markberedda hyggen gett lämpliga häckningsbiotoper. Populationsminskningen tros inte bara bero på ett förändrat odlingslandskap utan även på illegal jakt i södra Europa.

För att öka kunskapen om ortolansparvens utbredning, population och dess häckningsbiotoper har det genomförts flera inventeringar i Sverige. 2013 gjordes en inventering av ortolansparv på hyggen i Norrland där områden i Norrbotten, Västerbotten och Medelpad undersöktes. Då påvisades flest ortolansparvar i Västerbotten, på 23 av 107 hyggen (21,5 procent) och minst antal i Medelpad, på två av 94 hyggen (2,1 procent). I Norrbotten fanns det ortolansparvar på 6 av 99 hyggen (6,1 procent).



Figur 1: Hanne av Ortolansparv på födosök i blottad jord.

2. Syfte

Länsstyrelsen Västernorrland vill med denna inventering undersöka hur ortolansparvsförekomsten ser ut på hyggen i Örnsköldsviks kommun. Uppdraget är en del av den kunskapsuppbyggnad som krävs för att planera åtgärder för hotade arter (ÅGP).

3. Material och metoder

3.1. Urval av hyggesytor

Urvalet av hyggen gjordes i två selektioner med olika tidsperiod, där det första urvalet omfattade 61 hyggesytor anmälda till skogsstyrelsen under perioden 1 januari 2009 fram till 31 december 2011. Det andra urvalet omfattade 50 hyggesytor anmälda 1 juli 2012 till 31 februari 2013. Då erhöles hyggen som var två till sju år gamla vilka är särskilt lämpliga som häckningshabitat för ortolansparven eftersom den blottade jord som fås av markberedning och körskador då oftast inte hunnit växa igen. Ett villkor i båda urvalen var att den anmälda hyggesarealen var större än fem hektar eftersom det har visat sig att ortolansparvar sällan ses på mindre hyggen. Båda urvalen var slumpmässiga.

Totala ytan i första selektionen omfattade 821 hektar med en medelyta på 13,5 hektar. Andra selektionen omfattade 595 hektar och en medelareal på 11,9 hektar. Totalarealen anmäld yta för slutavverkning i Örnsköldsviks kommun under perioden för selektion 1 var 24 480 hektar och för perioden för selektion 2 var 16 675 hektar. Vår selekterade areal omfattade cirka 3,5 procent av totalarealen anmäld yta i kommunen eller mindre än 1 procent av hela arealen anmäld areal i länet. Antalet objekt större än 5 hektar som anmäldes under urvalsperioden i Örnsköldsvik var 3 918 stycken.

3.2. Inventeringsmetod

Tidpunkten för inventeringen valdes så att ortolansparvarna hade anlänt från sina vinterkvarter och hunnit inta sina revir. Metoden för att hitta ortolansparvarna var att lyssna efter sjungande ortolansparvshannar då de hävdade sina revir. Hannarna sjunger oftast sin karakteristiska sång från upphöjda sångplatser i träd, buskar, större stenar eller liknande. Under bra väderförhållanden med svag vind är hörbarheten god på ett hygge och på mindre hyggen kan man höra sången på hela hygget från en observationsplats. På större hyggen behöver man däremot röra sig över detta.

Varje hygge besöktes en gång och tiden för avlyssningen varierade beroende på hyggets storlek och geometri (15-60 minuter). Vid besöket noterades också hyggesfaktorer såsom markskador, stenighet, lutning, trädslagsfördelning, fuktighet och plantering i ett särskilt inventeringsprotokoll. Ingen uppspelning av ortolansparvssång användes under lyssnandet och själva inventeringen pågick i regel från gryning till skymning.



Figur 2: Hygge B49 2016-05-30 (oklar areal avverkad 2012/2013) En sjungande hane på lutande hygge med stenigt markskikt. Körskador och markberedning som blottar mineraljorden. Nyplanterat med tall. Gott om sångplatser.

4. Resultat

Inventeringen utfördes i tio dagar under perioden 15 maj till 7 juni. Under dessa dagar var det utmärkt inventeringsväder med svag vind, klart väder och mycket bra hörbarhet.

Inventeringsdagar: 15, 16, 17, 27, 28, 29, 30 maj, 5, 6, 7 juni.

Av de 111 utvalda hyggerna besöktes 68, varav 62 hyggen inventerades. På dessa återfanns sjungande ortolansparvshannar på fyra hyggen. För två av hyggerna i urvalet där ingen ortolansparv kunde hittas hördes sjungande ortolansparvshannar från angränsande hyggen. Dessa observationer är inte inräknade i resultatet. Ytterligare ett hygge med två sjungande ortolansparvar hittades längs vägen till ett hygge i urvalet.

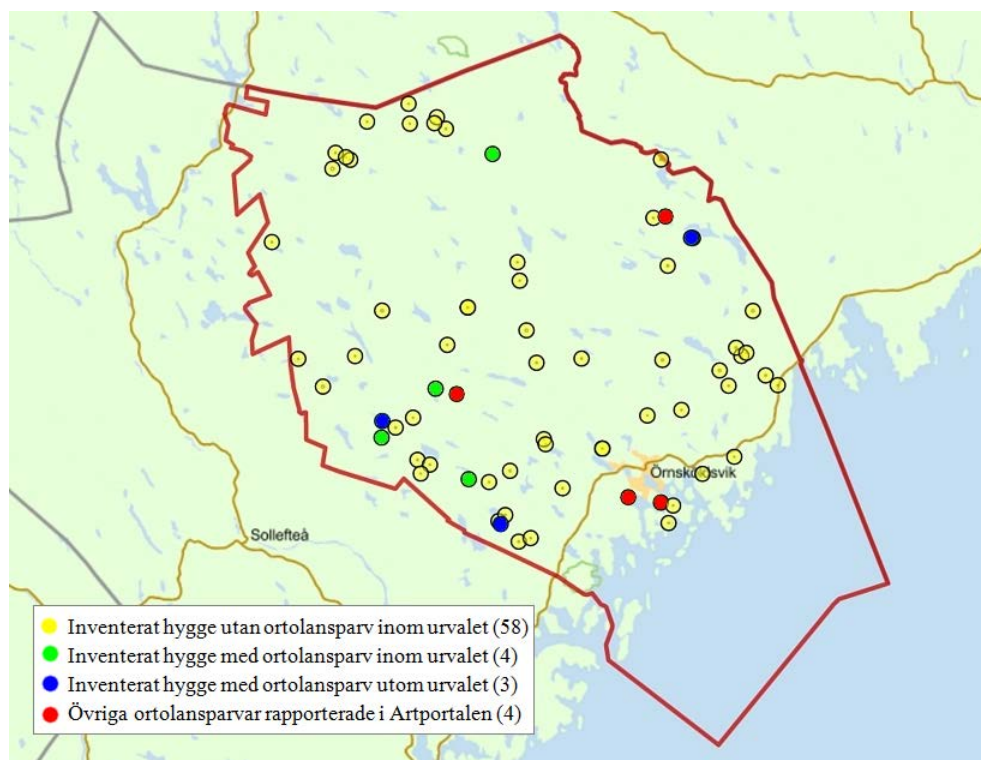
Antal utvalda hyggen:	111
Antal besökta hyggen:	68
Antal inventerade hyggen:	62
Antal hyggen med ortolansparvar:	4 (6,5 %)
Antal ortolansparvar totalt:	7 sjungande hannar

Av de 68 hyggen som besöktes kunde sex hyggen inte inventeras på grund av ej avverkad skog, låsta vägbommar och ofarbara vägar.

Figur 3 visar den geografiska fördelningen på inventerade hyggen, vilka av dessa som hade ortolansparvar samt de utan förekomst. Medtagna finns

även de tre hyggen med ortolansparv som hittades i samband med inventeringen men som låg utanför urvalet. Vidare är de fyra övriga fynd som gjordes i Örnsköldsviks kommun 2016 inprickade. Totalt sågs det ortolansparvar på elva lokaler 2016 och samtliga var hyggen.

Alla resultat är inlagda i artportalen.



Figur 3: Ortolansparvsinventering och rapportering i Örnsköldsviks kommun 2016

5. Diskussion

Inventeringen visade att det fanns sjungande ortolansparvar på 6,5 procent av hyggena i urvalet. Andelen hyggen med ortolansparvar är troligen högre eftersom det kan finnas ortolansparvar som är tysta vid inventeringstillfället och därmed inte upptäcks. Sannolikheten att hitta en revirhävdande ortolansparvshanne i jordbruksmark vid ett besök har vid studier i Närke skattats till cirka 75 procent. Det är rimligt att anta att detta även gäller på hyggen.

Resultatet (6,5 procent) kan jämföras med hyggesinventeringarna i Norrland 2013 vilka hade ett liknande upplägg och där andelen hyggen i Västerbotten med ortolansparv (21,5 procent) var cirka 3,3 gånger större. Det överensstämmer bra med den regionala skattningen av antalet par av ortolansparv, vilken utgår från standardrutternas inventeringsresultat 2012, som då var 3,6 gånger större för Västerbotten än för Västernorrland.

På 93,5 procent av hyggena i denna inventering fanns inga ortolansparvar. En del hyggen var direkt olämpliga för ortolansparv men många hyggen såg ut att passa bra som häckningsbiotoper. Urvalet av hyggen till denna inventering gjordes från nästan 4 000 hyggen med lämplig storlek och

ålder. Den minskning av ortolansparvens population som fortfarande pågår bör därför inte bero på brist på antalet lämpliga biotoper (hyggen) i Norrland.

Problemet med hyggen är att de efter ett antal år blir ungsskogar där markberedning och körsador har växt igen med mossa och gräs. Då lämpar de sig inte längre som häckningsbiotoper. Gamla ortolansparvshannar som ofta är trogna sitt revir till döden blir då ofta oparade. Unga hannar återvänder ofta till den plats de föddes och etablerar revir i närheten. Om det då finns nya angränsande eller närliggande hyggen som är bättre än födelsehygget etablerar de sig gärna där. I Medelpad har det observerats att det finns flera hyggen där denna flytt till nya bättre hyggen i närheten har underlättat för ortolansparvar att skapa nya fungerande revir. Finns det inga lämpliga hyggen i närheten ökar det risken för utebliven häckning.

I denna inventering undersöktes inte häckningsframgången på de hyggen där hannar hördes sjunga. Det vore intressant att få veta hur stor andel av de sjungande hannarna det är som verkligen blir parade och får ungar i sitt revir. Är det få par som lyckas med häckningen kan det vara en delförklaring till varför populationen minskar.



Figur 4: Hygge A35 2016-06-05 (7,3 ha avverkat 2012/2013) Fyra sjungande hannar på ett långsmalt hygge som angränsade till en väg och större samt äldre hyggen i närheten av Sidensjö vindkraftspark. Bilden visar vyn från hygget upp mot de närmast liggande vindkraftverken i söder på cirka 1 km avstånd. Reviren omfattade troligen flera hyggen av olika åldrar.



Figur 5: Hygge B21 2016-06-05 (13,5 ha avverkat 2013/2014) En sjungande hanne på hygge som troligen avverkades 2014 och markbereddes 2015. Få träd sparade på hygget. Ortolansparven hördes från den kvarlämnade trädgrupp som syns till höger i bilden.



Figur 6: Hygge A24 2016-06-06 (7,7 ha avverkat 2010/2011) En sjungande hanne på markberett hygge vars markskikt till större delen var igenväxt med mossa och gräs.

6. Referenser

Artfakta/Artdatabanken <https://artfakta.artdatabanken.se/taxon/102126>

Ottvall, R., Green, M., Lindström, Å., Svensson, S., Esseen, P-A., & Marklund, L. 2008. Ortolansparvens *Emberiza Hortulana* förekomst och habitatval i Sverige. *Ornis Svecica* 18: 3-16

Ottosson, U., Ottvall, R., Elmberg, J., Green, M., Gustafsson, R., Haas, F., Holmqvist, N., Lindström, Å., Nilsson, L., Svensson, M., Svensson, S., Tjernberg, M. 2012. Fåglarna i Sverige – antal och förekomst. Sveriges Ornitologiska förening, Halmstad.

Sondell, J., Hansson, P., Jerling, N-O., Lindström, J., Selstam, G. 2014. Inventering av ortolansparv på hyggen i Norrland. SOF Projekt Ortolansparv.

Sondell, J. 2016. Handledning om stödåtgärder för ortolansparv. SOF Projekt Ortolansparv

Bilaga: Inventerade hyggen

Antal	Kön	Aktivitet	Lokal-namn	Ost	Nord	Datum	Tid
0			A08	663855	7008824	2016-05-15	15:40
0			A07	666026	7009592	2016-05-15	17:30
0			A18	692386	7034611	2016-05-16	07:00
0			A51	709684	7040238	2016-05-16	10:00
0			A05	704275	7053453	2016-05-16	11:45
0			A58	688313	7060662	2016-05-16	17:50
0			A46	702581	7026643	2016-05-17	08:30
0			A28	696935	7023157	2016-05-17	09:30
0			A23	691898	7017019	2016-05-17	12:50
0			A02	691259	7013763	2016-05-17	13:45
0			A33	667871	7026939	2016-05-17	15:55
0			A01	661598	7021745	2016-05-17	17:50
0			A42	657846	7019488	2016-05-17	18:30
0			B29	660365	7011894	2016-05-27	15:40
0			B15	661130	7013592	2016-05-27	16:40
0			B43	671402	7019057	2016-05-27	18:20
0			B28	707358	7041874	2016-05-28	08:00
0			B33	702706	7045127	2016-05-28	09:26
0			B35	703575	7045757	2016-05-28	09:50
0			B38	701654	7046559	2016-05-28	10:40
0			B26	698902	7042240	2016-05-28	11:40
0			B01	700718	7039544	2016-05-28	14:00
0			B19	688368	7043509	2016-05-28	16:10
0			B45	686202	7033223	2016-05-28	19:20
0			B44	652416	7051163	2016-05-28	21:00
0			B02	663302	7047532	2016-05-29	10:30
0			B27	692232	7065964	2016-05-29	12:10
0			B14	685212	7069159	2016-05-29	14:45
0			B22	685950	7079777	2016-05-29	16:20
0			B07	645207	7085235	2016-05-29	19:20
0			B05	644819	7084152	2016-05-29	20:20
1	Hane	Spel/sång	B49	655554	7079119	2016-05-30	05:50

0			A45	646936	7083234	2016-05-30	07:00
0			B37	640005	7087417	2016-05-30	11:00
0			B34	640404	7083863	2016-05-30	11:40
0			A29	632686	7083888	2016-05-30	12:30
0			B11	629943	7076902	2016-05-30	13:40
0			B18	629157	7077336	2016-05-30	14:20
0			B17	627245	7078048	2016-05-30	14:45
0			A16	626804	7075166	2016-05-30	15:45
0			B24	616364	7061498	2016-05-30	17:15
0			B12	636876	7049873	2016-05-30	18:20
4	Hane	Spel/sång	A35	654086	7019847	2016-06-05	17:40
0			A09	646849	7022170	2016-06-05	18:50
0			B09	645244	7020460	2016-06-05	19:20
0			B46	644524	7022948	2016-06-05	19:50
1	Hane	Spel/sång	B21	637767	7026729	2016-06-05	20:30
0			B20	640255	7028671	2016-06-06	06:00
0			A54	643372	7030620	2016-06-06	07:05
1	Hane	Spel/sång	A24	647255	7036100	2016-06-06	07:45
0			B40	632288	7041393	2016-06-06	10:00
0			B6	621944	7040492	2016-06-06	12:30
0			A12	626652	7035604	2016-06-06	13:45
0			B30	649001	7044180	2016-06-06	17:00
0			B42	652416	7051163	2016-06-06	18:05
0			B04	661614	7056486	2016-06-06	19:25
0			B47	661023	7059806	2016-06-06	20:00
0			B31	678255	7026727	2016-06-07	08:15
0			B32	678355	7026714	2016-06-07	08:30
0			B41	673603	7042935	2016-06-07	09:50
0			B13	665440	7041726	2016-06-07	11:40
0			B36	667501	7027853	2016-06-07	15:10
2	Hane	Spel/sång	X1	689627	7017453	2016-05-17	12:00
2	I par	Par i lämplig häckbiotop	X2	659932	7012411	2016-05-27	14:55
3	Hane	Spel/sång	X3	692566	7065954	2016-05-29	12:45
	Hane	Spel/sång	X4	637758	7029761	2016-06-06	05:30



Länsstyrelsen Västernorrland

Postadress: 871 86 Härnösand
Telefon: 0611-34 90 00
www.lansstyrelsen.se/vasternorrland